

Co nám říká životní prostředí

Miluše Rezková

Zde prezentované výsledky vycházejí zejména z šetření Centra pro výzkum veřejného mínění provedeného v rámci projektu „Naše společnost 2004“ v březnu tohoto roku na souboru 1056 respondentů, reprezentujícím populaci České republiky ve věku od 15 let. Toto šetření se v základní rovině snažilo o zachycení spokojenosti obyvatel s životním prostředím a s jeho některými složkami. Pokusilo se dále přiblížit míru ekologického vědomí obyvatel, zjistit, zda občané dodržují některé ekologicky žádoucí přístupy a zda se aktivně v ochraně životního prostředí angažují. Tyto poznatky shrnují části 2 a 3. V části 1 se pracuje se souvisejícími daty zjištěnými i v jiných šetřeních zmíněného projektu realizovaných v první polovině tohoto roku.

1. Představuje životní prostředí problém?

Řada výzkumů již doložila, že veřejnost důležitost životního prostředí jako oblasti bezprostředně ovlivňující kvalitu lidského života široce uznává.¹ Projevy jeho uznání v běžném životě jsou však - eufemisticky řečeno - nejednoznačné a mnohdy můžeme usuzovat spíše na jev opačný. Nicméně takové trendy v životním způsobu, jako je renesance fenoménu chataření a chalupaření či snaha obyvatel velkoměstských sídlišť přesídlvat do dopravně méně pohodlných, ale přírodě bližších lokalit, spíše nasvědčují rostoucí preferenci kvalitního životního prostředí.

Na straně druhé ale výzkumná data dokládají, že mezi jinými společenskými tématy má veřejnost sklon odsouvat témata životního prostředí na periferii svého zájmu. To nám výmluvně ukazuje tabulka 1, zachycující výsledky CVVM z letošního března.² (Červenka 2004) Pátráme-li v ní po pozici životního prostředí, pak ji z hlediska hodnocení „velmi naléhavé“ nacházíme mezi sledovanými osmnácti tématy až na 14. příčce. I když se velká část respondentů - zhruba polovina - přiklonila k názoru, že otázky životního prostředí „docela“ naléhavé jsou, a jen málokdo mínil, že nejsou naléhavé vůbec, za směrodatnou je třeba považovat výslednou nepříliš lichotivou pozici.

Tabulka 1: Hodnocení problémů z hlediska naléhavosti jejich řešení (v %).

	Velmi naléhavé	Docela naléhavé	Není naléhavé	Neví
Nezaměstnanost	84	12	3	1
Zdravotnictví	70	25	3	2
Organizovaný zločin, působení mafií	65	28	4	3
Korupce	65	27	4	4
Sociální jistoty	62	29	5	4
Bezpečnost občanů, tzv. obecná kriminalita	59	36	4	1
Životní úroveň	52	38	8	2
Ekonomická reforma	51	38	5	6
Vytváření fungujícího právního systému	48	35	7	10
Reforma důchodového systému	48	32	9	11
Problematika bytů a nájemného	47	37	8	8
Zemědělství	44	35	9	12
Školství	41	40	11	8
Životní prostředí	31	53	13	3
Problémy spojené s uprchlíky	24	42	19	15
Rasismus	20	42	28	10
Volební systém	9	25	50	16
Postavení a pravomoci prezidenta	6	17	64	13

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-01, n= 1065.

Nevýznamné místo životního prostředí v řadě společenských oblastí a jevů dokumentuje časová řada identických výzkumů, začínající v dubnu 2002 – viz tabulka 2. Jeho pozice vykazuje dokonce mírnou tendenci útlumu, když v průběhu tří let poklesla o čtyři procentní body. Je na místě zastavit se u otázky, jaké tedy jsou problémy, které veřejnost trápí nejvíce. Již tradičně se ukazuje, že jsou to takové, které se občanů dotýkají bezprostředně, resp. takové, v nichž vidí potenciální ohrožení. V roce 2002 je znepokojovala především kriminalita ve všech jejích formách. V posledních dvou letech se více cítí být ohroženi nezaměstnaností a v současnosti také situací ve zdravotnictví – což ovšem odráží spíše mediální frekvencovanost tohoto tématu než (zatím?) osobní negativní zkušenosti³.

Analýza dat potvrzuje, že téma životního prostředí ve veřejnosti žádné rozporné postoje nevyvolává – jeho důležitost vnímají všechny výzkumem sledované skupiny velmi podobně. Přece jen stojí za zmínku, že jej akcentují poněkud vyšší měrou nejmladší respondenti ve věku od 15 do 19 let, ženy a Pražané. Důvody se zdají být zřejmé a objasní se ještě více v dalším textu.

Tabulka 2: Problémy hodnocené jako velmi naléhavé 2002 – 2004 (v %).

	IV/2002	III/2003	III/2004
Nezaměstnanost	67	74	84
Zdravotnictví	58	59	70
Organizovaný zločin, působení mafií	70	72	65
Korupce	73	70	65
Sociální jistoty	52	57	62
Obecná kriminalita	64	66	59
Životní úroveň	51	46	52
Ekonomická reforma	47	33	51
Vytváření fungujícího právního systému	50	60	48
Reforma důchodového systému	38	39	48
Problematika bytů a nájemného	46	44	47
Zemědělství	43	47	44
Školství	43	37	41
Životní prostředí	35	33	31
Problémy spojené s uprchlíky	19	23	24
Rasismus	21	22	20
Volební systém	11	10	9
Postavení a pravomoci prezidenta	11	7	6

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2003 - 2004. Poznámka: Dopočet do 100 % u každého údaje tvoří ostatní odpovědi.

Pohled veřejnosti dokresluje dále její hodnocení uplynulého vývoje⁴ (Horáková 2004). Příslušné poznatky přinesl lednový výzkum, v němž se dotázaní vyjadřovali k jednotlivým společenským oblastem a problémům a posuzovali, zda v nich v předešlém roce došlo k nějakým kvalitativním změnám. I v tomto případě se potvrdila výlučná pozice životního prostředí, jež nacházíme na prvním místě úspěšnosti. Velká část obyvatel, konkrétně polovina, v něm sice (podobně jako třeba v kultuře nebo ve vztazích k zahraničí) žádné významnější změny nepozoruje, ale skutečně mimořádná je míra přesvědčení, že se situace zlepšila, a to „spíše zlepšila“ (36 %).⁵ O podstatné změně jsou přesvědčena jen tři procenta respondentů. Podíl kritiků pak nedosahuje ani deseti procent.

Tabulka 3: Hodnocení vývoje v ČR v jednotlivých oblastech (v %).

	Rozhodně zlepšila	Spíše zlepšila	Nezměnila	Spíše zhoršila	Rozhodně zhoršila
životní prostředí	3	36	50	7	1
zdravotnictví	0	2	20	45	31
vztahy ČR se zahraničím	3	30	51	6	1
školství	1	8	43	35	8
fungování hospodářství	0	7	35	39	14
bezpečnost občanů, tzv. obecná kriminalita	0	7	36	39	17
kultura	4	23	56	8	2
situace v armádě	3	20	31	23	7
fungování úřadů	1	10	49	26	10
sociální jistoty	0	4	24	46	23
nezaměstnanost	0	1	7	44	46
soudnictví	0	4	40	28	14
přistěhovalectví	1	3	36	28	10
korupce	0	2	34	34	20
hospodářská kriminalita	0	3	36	34	18
zemědělství	0	5	32	36	17
politická situace v ČR	0	5	52	29	9
možnost účasti občanů na rozhodování o věcech veřejných	1	8	56	20	9
životní úroveň	1	9	38	38	13
věda a výzkum	2	13	38	14	3
vstup do EU	9	31	36	6	2
dopravní obslužnost	1	12	44	27	9
nabídka zboží a služeb	15	43	35	3	2
dodržování lidských práv	2	12	58	12	4
právní prostředí	1	6	50	20	8

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-01, n= 1065. Poznámka: Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“.

Relativně velmi příznivý dojem, jaký loňský vývoj životního prostředí mezi veřejností vyvolal, byl zjištěn i o dva měsíce později, kdy měli dotázaní posoudit péči, jaké se mu loni dostalo. Mezi takovými oblastmi, jako je sociální politika, zemědělská či zahraniční politika⁶ se umístilo opět nejlépe, a to s obdobným rozložením kladných a záporných hodnocení: situace se zlepšila podle 39 %, zhoršila podle 10 % a nezměnila v očích 47 % respondentů. Čtyři procenta si netroufala hodnotit.

Nevelké názorové diference se potvrdily také v tomto případě. Péči lépe oceňují lidé s dobrou životní úrovní, vedle toho mezi vysokoškolsky vzdělanými převažuje dojem o její stagnaci (53 %). Konečně kritičtější názor vystoupil mezi nejmladšími respondenty do 19 let, podle třinácti procent z nichž došlo ke zhoršení.

Zjištěné názory a hodnocení hovoří poměrně výmluvně. S jistou mírou zjednodušení lze konstatovat, že naši občané životní prostředí vnímají jako oblast neproblémovou, resp. státem poměrně dobře zvládanou, již se proto osobně nemusejí nijak zvlášť zabývat. Takové je tedy jedno z východisek, na základě něhož si veřejnost utváří příslušné postoje a praktické chování.

2. Jsme tedy s našim životním prostředím spokojeni?

Předchozí výsledky působící možná až nudně bezproblémově mohou indikovat obdobnou situaci v dalších zkoumaných hlediscích. Takové očekávání se naplňuje v případě, kdy dotázaní hodnotili životní prostředí v místě, kde sami trvale žijí. Plné tři čtvrtiny totiž sdělily, že s ním jsou spokojeny, i když se nejedná o spokojenost bezvýhradnou - což dali najevo volbou možnosti „spíše spokojen“ (67 %). Jako „velmi spokojený“ se označil asi každý desátý (9 %). Nespokojenost se pohybovala na úrovni čtvrtiny, v tom jen čtyři procenta respondentů se vyjádřila extrémně kriticky.

Zcela odlišně ale veřejnost vnímá životní prostředí obecně, v rámci republiky. Podíl nespokojených se zde přiblížil polovině (46 %), i když radikální „velmi nespokojen“ zvolila jen velmi malá část (6 %). Podíl spokojených pak poklesl až pod padesát procent (47 %).

Tabulka 4: Spokojenost s životním prostředím (v %).

	Spokojen		Nespokojen		SPOKOJEN/NESPOKOJEN
	velmi	spíše	spíše	velmi	
V republice	2	45	40	6	47/46
V bydlišti	9	67	19	4	76/23

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-03. Poznámka: Dopočet do 100 % v řádce tvoří odpovědi „nevím“.

Rozdílný pohled na životní prostředí v místě bydliště a v republice obecně není ničím neobvyklým, neboť byl již mnohokrát potvrzen jak ve výzkumech CVVM i jeho předchůdce IVVM. Za tímto zdánlivým rozporem je třeba především vidět fakt, že většina obyvatel v extrémně ekologicky narušených oblastech a lokalitách nebydlí, nicméně informovanost o jejich problémech se dostala do všeobecného povědomí; tímto prizmatem je poznamenáno vidění ekologické situace v zemi. V kritičtějším přístupu se zcela jistě také promítá obeznámenost s takovými dlouhodobými ekologickými problémy České republiky, jako je úbytek živočišných a rostlinných druhů, znečištění půdy průmyslovými hnojivy, úbytek zelených ploch apod.

Rozšířená spokojenost s místním životním prostředím se odvíjí od faktu již zmíněného – totiž, že většina lidí zvláště ekologicky narušené oblasti a lokality neobývá, avšak právě s nimi porovnává. Mezi jiným je třeba také počítat s psychologickými faktory, jako je vytěšňování negativních vjemů a přivyknutí i k méně příznivým podmínkám.

Nastíněnému vysvětlení odpovídají i názorové tendence určitých skupin respondentů, zejména v jejich členění podle regionu a velikostního typu místa bydliště. Se svým životním prostředím jsou nadprůměrně spokojeni respondenti na venkově, konkrétně v obcích do 2000 obyvatel. Ti se rovněž kritičtěji vyjadřují k situaci země jako celku, i když nikoli měrou, jakou pozorujeme ve městech. Spokojenější jsou také občané v důchodovém věku. Podle očekávání panuje vysoká nespokojenost s ekologickou situací v Praze a v moravskoslezském regionu. Překvapením není ani nadprůměrná spokojenost obyvatel s dobrou životní úrovní, promítající uspokojení se svého životního prostředí i do posouzení situace v zemi.

Zatímco v hodnocení situace v místě se již výraznější difference mezi obyvatelstvem neukázaly, v pohledu na celkové poměry v ČR byla zjištěna zvýšená nespokojenost mezi mladšími (20 – 24 let) a nejmladšími (15 – 19 let) věkovými skupinami respondentů a dále i trend jejího růstu úměrně výši dosaženého vzdělání. Také zde se tedy potvrzuje intenzivnější vztah obou těchto skupin k otázkám životního prostředí, naznačený jimi již jeho uznáním jako naléhavého problému společnosti.

Březnový výzkum umožnil podhalit souvislost mezi hodnocením životního prostředí obecně a názorem na péči, jež se jí ze strany státu dostává. Tabulka 6 dokumentuje některé očekávané souvislosti. Těmi je např. široké přesvědčení skupinky respondentů „velmi spokojených“

s naším životním prostředím o tom, že se péče zlepšila, a části „velmi nespokojených“ o tom, že se zhoršila. Podobně logické se zdá být rozložení názorů „spíše spokojených“, sdílejících zčásti přesvědčení o zlepšení péče, zčásti o jejím neměnném stavu.

Zajímavější pohled se naskýtá na skupinu „spíše nespokojených“. Jejich častý dojem o zlepšení ekologické péče lze interpretovat jako nespokojenost s její nedostatečností. Tím spíše lze takto vysvětlit i jejich dojem, že se nic nezměnilo. Samozřejmě připadá v úvahu možnost, že zlepšení životního prostředí přičítají působení jiných vlivů a okolností, než je právě péče státu. Větší jistotu by snad mohl přinést další výzkum.

Tabulka 5: Spokojenost s životním prostředím v konfrontaci s hodnocením péče, jež se mu věnuje (v %).

	zlepšila se	nezměnila se	zhoršila se	Neví
Velmi spokojen	61	22	11	6
Spíše spokojen	46	44	6	4
Spíše nespokojen	33	53	11	3
Velmi nespokojen	21	37	39	3
Neví	25	52	10	13

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-03.

Pohlédneme-li na tabulku 6 porovnávací data současná a získaná v červnu loňského roku, lze konstatovat, že hodnocení situace v obcích a městech se prakticky nezměnilo, ale poněkud se zmírnila kritika životního prostředí v zemi jako celku. Lze tedy uzavřít, že letošní lepší pozice životního prostředí v zemi je potvrzená jak subjektivním hodnocením březnových účastníků výzkumu, tak porovnáním výzkumných dat.

Tabulka 6: Spokojenost s životním prostředím v r. 2002 a 2004 (v %).

	SPOKOJEN		NESPOKOJEN	
	IV/2002	III/2004	IV/2002	III/2004
V republice	40	47	53	46
V bydlišti	74	76	25	23

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-03. Poznámka: Dopočet do 100 % v řádku za každé šetření tvoří odpovědi „nevím“.

O hlediscích, které respondenti zvažovali při hodnocení životního prostředí v ČR, jsme mohli jen kalkulovat. V případě názorů na místní životní prostředí ale již některá data k dispozici jsou: dotázaní byli totiž požádáni o posouzení vybraných složek jejich bezprostředního životního prostředí a měli sdělit, nakolik jsou s nimi spokojeni⁷ - viz tabulka 7.

Tabulka 7: Spokojenost v místě bydliště (v %).

	Velmi spokojen	Spíše spokojen	Spíše nespokojen	Velmi nespokojen	SPOKOJEN/ NESPOKOJEN
S dostupností volné přírody	30	56	11	3	86/14
S čistotou okolní přírody	8	66	22	4	74/26
S kvalitou pitné vody	17	55	18	6	72/24
S čistotou ovzduší	15	53	26	6	68/32
S úrovní hluku	10	53	26	9	63/35
S čistotou povrchových vod	8	43	31	7	51/38

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-03. Poznámka: Dopočet do 100 % v řádku, tvoří odpovědi „nevím“.

Získané výsledky lze považovat za příznivé v tom smyslu, že větší část obyvatel je v tom kterém ohledu spokojena. Dotázaní přitom nejvíce vyzdvihli dostupnost volné přírody, s níž je spokojeno 86 % a která chybí jen čtrnácti procentům. V rozmezí od asi dvou třetin do tří čtvrtin hodnotí respondenti pozitivně čistotu okolní přírody, kvalitu pitné vody, ovzduší a situaci z hlediska hluku v místě bydliště. Kritičtěji ale vnímají takový relativně dobře pozorovatelný jev, jímž je čistota povrchových vod – nespokojenost tlumočí kolem dvou pětín dotázaných a spokojenost zde dosahuje jen asi poloviny.

Povšimneme-li si rozsahu nespokojených, pak jejich zastoupení nelze považovat za zanedbatelné, uvědomíme-li si, že se jedná - s výjimkou dostupnosti přírody – o každého čtvrtého až třetího občana ve věku od patnácti let, jenž má pocit nedostatečné kvality významných složek životního prostředí v místě, kde žije.

Analýza sociodemografických diferencí opět potvrdila dominantní vliv velikosti, resp. typu bydliště dotázaného. Bez výjimky všechny ukazatele jsou hodnoceny nejlépe na venkově a nejhůře v Praze. V Praze například 60 % obyvatel kritizuje úroveň hluku, 52 % je nespokojeno s čistotou vzduchu, totéž procento s čistotou ulic a téměř polovina (48 %) s čistotou povrchových vod. Pražané vedle toho méně výrazně, i když nadprůměrně, kritizují dostupnost a čistotu přírody, jakož i kvalitu pitné vody.

Horší enviromentální poměry v Moravskoslezském kraji potvrzuje zvýšená nespokojenost jeho obyvatel s čistotou ovzduší, přírody a povrchové vody. Příznivější situaci signalizují výpovědi respondentů v Libereckém kraji, příznivě hodnotících čistotu okolní přírody, povrchových vod a klidu. Analýza dále zjistila již jen dílčí odchylky, kdy například ve Zlínském a Královéhradeckém kraji byla kvitována čistota přírody a v kraji Pardubickém klid. Kromě vlivu lokality se jako významné hodnotící kritérium potvrdila také životní úroveň dotázaných, a to formou více či méně výrazné tendence růstu spokojenosti v závislosti na výši životní úrovně. Spojitost obou hodnocení je zřejmá: lidé s lepší životní úrovní vyhledávají kvalitnější lokality a jsou s nimi tedy více spokojeni.

3. Můžeme pro životní prostředí něco dělat?

Udržování a zlepšování životního prostředí předpokládá nejen patřičný dohled a péči státu, ale vyžaduje zároveň maximální občanskou participaci. Lidé by se měli především chovat ekologicky žádoucím způsobem, šetřit přírodu a její zdroje přímo i zprostředkovaně, např. preferencí výrobků méně náročných na energie, obaly, přepravní náklady, apod. Potřeba společenské aktivity pak v současnosti vystupuje jak s ohledem na četné snahy podnikatelské sféry vyhýbat se zohledňování ekologických hledisek, tak v souvislosti s rozhodovací činností úřadů, mnohdy příliš podvolujících se těmto snahám.

Předpokladem uskutečňování obou typů aktivit je uznání existence vážných ekologických problémů doprovázené vědomím, že jim lze čelit. Zde prezentovaná zjištění zatím ukázala, že problém životního prostředí je pro veřejnost okrajový. Toto zjištění nicméně relativizují další výsledky, zjištěné při konfrontaci dotázaných s některými tezemi zabývajícími se právě otázkou závažnosti ekologických problémů a s tím spojené role vědy a občanů v jejich řešení⁸ – viz tabulka 8.

Tabulka 8: Názory na význam a potřebu ochrany životního prostředí (v %).

	Rozhodně ano	Spíše ano	Spíše ne	Rozhodně ne	ANO/NE
Snaha jednotlivce dělat něco pro životní prostředí má význam	38	36	18	5	74/23
Je příliš ekonomicky náročné zabývat se	10	42	27	8	52/35

životním prostředím					
Lidé dnes mají dost času na to, aby se zabývali životním prostředím	7	31	40	12	38/52
Způsob likvidace odpadů a znečištění životního prostředí vyřeší věda	4	22	33	21	26/54
Problémy životního prostředí se zveličují	5	18	43	25	23/69

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-0. Poznámka: Dopočet do 100 % v řádku tvoří odpovědi „nevím“.

Tak například v reakci na tvrzení prohlašující, že se ekologické problémy zveličují, zaujaly více než dvě třetiny účastníků výzkumu nesouhlasné stanovisko. Ohlas našlo jen mezi menší částí, a to mezi necelou čtvrtinou respondentů (23 %).

Důležité dále je rozšířené přesvědčení, že takové problémy, jako je likvidace odpadů a znečištění životního prostředí, věda nevyřeší: pochyby sdílí 54 % dotázaných, přičemž přinejmenším pětina (21 %) rezignuje na tuto možnost zcela. Optimisty zůstává, podobně jako v předchozím případě, asi čtvrtina dotázaných.

Povzbudivým výsledkem je hodnocení role jednotlivce - vůbec největší podporu si totiž získal názor, že snaha jednotlivce dělat něco pro životní prostředí má význam. Přesvědčení o její platnosti deklarovaly asi tři čtvrtiny účastníků výzkumu. Skepse se v tomto případě zúžila na 23 %.

Odlíšné reakce ale vyvolaly teze dotýkající se citlivých otázek času a peněz, kdy většina respondentů vyjádřila přesvědčení, že zabývat se životním prostředím je záležitost příliš ekonomicky a časově náročná (52 %). Takový postoj může ovšem zčásti snižovat váhu toho, co vyslovili předtím, neboť právě čas a (tím také) peníze je třeba i na poli ekologie vynakládat pro to, aby se dosáhlo žádoucího výsledku. V opozici se k těmto přílišné náročnosti ekologické péče postavily asi dvě pětiny dotázaných (38 %).

Z výše uvedeného je tedy patrné, že veřejnost ekologické problémy skutečně bere na vědomí, navíc s tím, že možnosti vědy vnímá jako omezené. Uznává se sice význam pomoci jednotlivců, ovšem s podstatnou výhradou, a to, že zátěž s ní spojená se jeví jako přílišná.

Při analýze diferencí mezi názory některých sociálně demografických skupin obyvatel se uplatnilo hledisko vzdělání a věku respondentů. Výše dosaženého vzdělání členů populaci na dvě poměrně vyhraněné skupiny: jsou jimi jednak vysokoškolsky vzdělaní občané, akcentující závažnost ekologických problémů a potřebu věnovat jim náležitou péči finanční i „časovou“, jednak skupiny s nižšími stupni dosaženého vzdělání, jež bychom mohli charakterizovat jako celkově vlažnější, skeptičtější. Mezi vysokoškolsky vzdělanými zaujme jejich postoj k roli vědy v řešení ekologických problémů, kdy sice většina je vůči možnostem vědy skeptická, ale objevujeme i vyšší zastoupení optimistů.

Za ekologicky orientovanou skupinou lze považovat nejmladší část populace do devatenácti let. Její postoje mají povahu mírného, leč důsledného důrazu na všechna hlediska vyzdvihující potřebu řešit problémy životního prostředí a význam aktivity jednotlivců. Zhruba každý čtvrtý (26 %) ale přiznává nejistotu („nevím“) v posouzení možností vědy v řešení ekologických zátěží. Podobně je tomu i mezi nejstarší generací (nad 60 let).

Další diferenciací měla již charakter méně systematický. Tak například ženy akcentovaly význam aktivity jednotlivců; muži se pak častěji přikláněli k názoru o zveličování ekologických problémů a více spoléhali na vědu.

Analýza i zde potvrdila přenášení subjektivní zkušenosti na posouzení obecných jevů a podmínek. Lidé spokojení se svým životním prostředím, jichž je, jak víme, naprostá většina, více inklinovali k názoru o zveličování ekologických problémů. Je otázkou, nakolik je osobní negativní zkušenost potřebná k lepšímu pochopení problémů a tedy i k potřebné společenské aktivizaci.

Kromě otázek postojových vypovídali dotázaní také o svém praktickém chování - to je, zda se sami resp. jejich domácnosti chovají ekologicky žádoucím způsobem⁹.

Tabulka 9: Uplatňování ekologicky šetrného chování domácností (v %).

	Vždy	Často	Výjimečně	Nikdy
Odevzdává, třídí nebezpečný odpad	35	34	17	9
Třídí běžný odpad	32	35	20	12
Šetří energiemi a vodou z důvodu ochrany životního prostředí	12	30	30	24
Řídí se při nákupu výrobků (např. pracích prášků) tím, zda jsou šetrné k životnímu prostředí	4	22	36	25
Omezuje jízdy autem z důvodu ochrany životního prostředí	4	11	34	42

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-03. Poznámka: Dopočet do 100 % v řádku tvoří odpovědi „nevím“.

Asi dvě třetiny dotázaných v této souvislosti sdělily, že jejich domácnosti („vždy“, nebo „často“) nakládají náležitým způsobem s běžným i s nebezpečným odpadem, tj. třídí jej či odevzdávají na určená místa. Je otázkou, proč tak nečiní zbývající, kdy jejich podíl tvoří asi třetinu¹⁰.

Horší je ale situace v šetření energiemi a vodou z důvodu ochrany životního prostředí či preference obecně ekologicky šetrných výrobků, kdy více než polovina přiznala, že tento moment v jejich spotřebě roli nehraje. O šetrnější přístupy usiluje menší část - přitom častěji, pokud jde o spotřebu energií a vody.

Zjištění, že jen v 15 % domácností se setkáme s ochotou omezovat z důvodu ochrany životního prostředí cesty autem, svědčí o silném návyku využívat tento způsob dopravy; do budoucna tudíž asi nelze v tomto směru očekávat větší pochopení.

O uplatňování ekologicky šetrných přístupů a strategií ve svých domácnostech vypovídají častěji ženy, lidé s vysokoškolským vzděláním a s dobrou životní úrovní. Nejmladší generace respondentů často přiznala, že o strategiích jejich domácností není informována. Zvláště vysoká byla její neinformovanost o nákupech výrobků šetrných k životnímu prostředí (41 %). Kromě své neinformovanosti mladí častěji prozradili uplatňování méně šetrných přístupů ve svých domácnostech, což může svědčit o jejich větší otevřenosti a tedy možná i relevantnějších výpovědích. Stejně to však může znamenat, že třídění odpadu v domácnosti provádí jiná osoba než respondent (nejčastěji matka), aniž by o tom tito mladší členové domácností věděli. To ovšem vypovídá o absenci ekologické výchovy v českých domácnostech.

Ukázalo se konečně, že s odpovědnějšími přístupy se pojí i takové faktory, jako je nespokojenost s životním prostředím v zemi, přesvědčení, že se ekologické problémy nezveličují, jakož i opatrnější pohled na možnosti vědy v řešení ekologických problémů.

Jak se lidé zapojují do některých ekologicky orientovaných činností přesahujících jejich domácnost, tedy jak vypadá jejich společenská angažovanost, zjišťoval závěrečný blok březnového šetření.¹¹ Lze konstatovat, že výsledky byly jen logickým vyústěním dosavadních zjištění - míra občanské participace se ukázala jako skutečně minimální. Pokud se lidé do ochrany životního prostředí nějakým způsobem zapojují, pak jsou to hlavně dobrovolné akce, brigády, apod., v rozsahu asi třetiny obyvatel za uplynulé pětileté období.

Tabulka 10: Aktivity respondentů ve prospěch životního prostředí v průběhu posledních pěti let (v %).

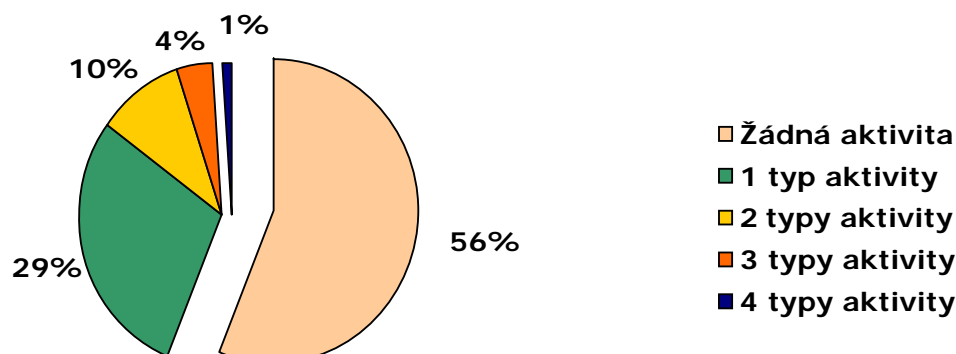
	Ano	Ne
Zúčastnil se aktivit na ochranu přírody – brigády, obnovy zeleně...	33	66
Podepsal petici týkající se životního prostředí	14	82
Dal peníze na podporu nějaké skupiny, hnutí, které se zabývá ochranou životního prostředí	11	87
Zúčastnil se protestu nebo demonstrace, které se týkaly životního prostředí	5	95

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-03. Poznámka: Dopočet do 100 % v řádku tvoří odpovědi „nevím“.

Pouze velmi malá část respondentů sdělila, že se zapojila do nějakých kvalitativně odlišných akcí: petici na ochranu životního prostředí v průběhu uplynulých pěti let podepsalo 14 % respondentů, 11 % finančně podpořilo nějakou ekologicky zaměřenou skupinu či organizaci a 5 % se zúčastnilo nějaké protestní akce týkající se životního prostředí.

Další analýza dat ukázala (viz graf 1), že celkově se v posledních pěti letech do žádné ze sledovaných typů aktivit nezapojilo 56 % obyvatel. Třetina se pak zapojila do jedné, nejčastěji formou brigády na ochranu přírody. Nejméně obvyklým způsobem podpory je v současnosti finanční příspěvek určité skupině či hnutí zabývajícím se ochranou životního prostředí.

Graf 1: Zapojení občanů do ekologických aktivit v posledních pěti letech.

Zdroj: Výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-03 (Chludilová 8.4.2004).

Podle očekávání jsme mezi účastníky jednotlivých aktivit našli zejména mladé lidi, za čímž je třeba vidět nejen jejich větší zájem o ekologické otázky, ale i větší časové a fyzické možnosti. K větší aktivitě vede také skeptičtější názor na možnosti vědy v řešení ekologických problémů a přesvědčení, že problémy se nezveličují. Potvrdila se rovněž souvislost s hodnocením životního prostředí v místě bydliště a v zemi celkově – nespokojenost zpravidla mobilizuje k vyšší aktivitě. Tlumícím momentem je ale nízká životní úroveň a přesvědčení, že snaha jednotlivce dělat něco pro životní prostředí nemá význam.

Závěrem

Již tento poměrně letmý pohled na danou problematiku naznačil existenci řady rozporů, jež ve vztahu k problému ekologie a životního prostředí mezi veřejností přetrvávají. Občané jej jako společenský problém nevnímají, i když mnohé jeho problémy reflektují. Toto vědomí však není natolik silné, aby větší měrou mobilizovalo k odpovědnému vztahu k životnímu prostředí, tím méně k jeho aktivní ochraně a k občanské aktivitě. Nadějnou skutečností zůstává, že pozitivní trendy pozorujeme mezi nejmladší generací, vysokoškolsky vzdělanými občany a v určitých směrech i mezi lidmi s dobrou životní úrovní. Zda se takové očekávání do budoucna více naplní, mohou ukázat některé další výzkumy.

Literatura:

Červenka, J. "Hodnocení naléhavosti problémů". CVVM SoÚ AV ČR. Tisková zpráva. 5.4.2004.

Horáková, N. Hodnocení loňského vývoje v ČR. CVVM SoÚ AV ČR. Tisková zpráva. 23.2.2004.

Chludilová, I.: „Náš vztah k životnímu prostředí“. SoÚ AV ČR. Tisková zpráva. 8.4. 2004.

Chludilová, I.: „Spokojenost s životním prostředím“. SoÚ AV ČR. Tisková zpráva. 23.4. 2004.

Zdroje:

Výzkumy CVVM SoÚ AV ČR projektu Naše společnost 2004, šetření leden – květen 2004.

Výzkum životních hodnot IVVM realizovaný v letech 1986 – 1999.

Výzkum spokojenosti s životním prostředím IVVM realizovaný v letech 1992 – 2001.

Naléhavost společenských problémů – výzkum IVVM realizovaný v letech 1993 - 2001.

¹ Jedná se např. o výsledky šetření životních hodnot Institutu pro výzkum veřejného mínění - prováděné v 90. letech.

² Otázka: „Jak moc je podle Vás naléhavé zabývat se letos v České republice následujícími oblastmi?“

³ O tom vypovídají příslušné výzkumy CVVM, zabývající se spokojeností obyvatel s lékařskou péčí.

⁴ Otázka: „Řekl byste, že se v ČR za loňský rok situace v následujících oblastech zlepšila, zhoršila nebo se nezměnila?“

⁵ Zlepšování některých ukazatelů, například emisí oxidu uhličitého a dalších „skleníkových“ plynů dokumentuje např. Statistická ročenka životního prostředí. Poslední data jsou k dispozici pouze za rok 2002, nelze tudíž srovnávat s námi získanými údaji. I tak je málo pravděpodobné, že by lidé měli na mysli statistikou sledované složky. Je přitom otázkou, jaké změny měli na mysli.

⁶ Otázka: „Řekl byste, že se v ČR za loňský rok situace zlepšila, zhoršila nebo se nezměnila, pokud jde o) péči o životní prostředí, b) vnitřní politiku, c) zahraniční politiku, d) politiku zaměstnanosti, e) sociální politiku, f) hospodářskou politiku, g) bezpečnostní politiku (omezování kriminality), h) přistěhovaleckou politiku, i) zemědělskou politiku, j) ochranu lidských práv, k) omezování korupce l) omezování hospodářské kriminality.“

⁷ Otázka: „Nakolik jste v místě Vašeho bydliště spokojen či nespokojen a) s čistotou okolní přírody, b) s dostupností volné přírody, c) s čistotou ovzduší, d) s čistotou povrchových vod, e) s kvalitou pitné vody, f) s úrovní hluku?“

⁸ Otázka: „Věnujme se nyní životnímu prostředí. Myslíte si, že a) Snaha jednotlivce dělat něco pro životní prostředí má význam. b) Problémy životního prostředí se zveličují. c) Lidé dnes mají dost času na to, aby se zabývali životním prostředím. d) Je příliš ekonomicky náročné zabývat se životním prostředím. e) Způsob likvidace odpadů a znečištění životního prostředí vyřeší věda.“

⁹ Otázka: „Pokud jde o vaši domácnost, odevzdáváte , třídíte nebezpečný odpad...Dále viz tabulka 9.

¹⁰ Tento podíl je pravděpodobně ve skutečnosti vyšší, neboť nelze vyloučit možnost stylizace dotázaných.

¹¹ Otázka: „V posledních pěti letech jste: a) podepsal petici týkající se životního prostředí, b) dal peníze na podporu nějaké skupiny, hnutí, které se zabývá ochranou životního prostředí, c) zúčastnil se protestu nebo demonstrace, které se týkaly životního prostředí, d) zúčastnil se aktivit na ochranu přírody – např. brigády, obnovy zeleně?“